

بسمه تعالی

مدیریت و ساماندهی مساجد

ناصر شکریان

چکیده

همه ادیان و اقوام و ملل، معبد و عبادتگاهی دارند که از تقدس و احترامی خاص در بین آنان برخوردار است. از نظر قرآن و روایات، نخستین معبدی که در روی زمین برای مردم بنا شده خانه خدا، کعبه معظمه است.

«إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ». و در فرهنگ اسلامی مسجد به عنوان معبد و جایگاه ویژه عبادت و خانه‌های خدا در روی زمین معرفی شده و خدمتگزاری مساجد برعهده اولیای خدا و بندگان صالح و شایسته قرار داده شده است. با توجه به این که کارکردهای مسجد در بُعد معنوی و عبادی خلاصه نمی‌شود و از صدر اسلام کارکردهای گوناگون آموزشی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و نظامی داشته است، در طول تاریخ کفار و مشرکان و مستکبران و همه کسانی که منافع آن‌ها با معابد دینی سازگاری نداشت به مخالفت و مبارزه با مراکز دینی، از جمله مساجد برآمدند که در قرآن به نمونه‌هایی از آن اشاره شده است. خدمات مساجد سراسر کشور برانقلاب و انقلابیون، چه در آستانه انقلاب، چه بعد از پیروزی انقلاب و چه در هشت سال دفاع مقدس و چه دوران سازندگی بر کسی پوشیده نیست. اما آیا نظام اسلامی و انقلابیون دین خود را به مساجد ادا کرده‌اند؟ بسی جای تأمل دارد. ضرورت ساماندهی و مدیریت بر ۵۷۰۰۰ مسجد و طیف وسیع ائمه جماعت و متولیان امور مساجد بر همه دلسوزان نظام امری روشن و واضح است.

پیش‌گفتار

در فرهنگ دینی، نام مسجد یادآور بندگی و کرنش در پیشگاه خداوند متعال است، مسجد یعنی جایگاه سجده و سجده اوج عبادت و بندگی انسان است؛

«السجود منتهی العباده من بنی آدم»

اگرچه براساس فرمایش نبی مکرم اسلام همه گستره زمین، مسجد است.

«جعلت لی الارض مسجدا»

ولی در میان همه ادیان و اقوام و ملل، مکان‌هایی تعبیه شده که از تقدس و اهمیتی ویژه برخوردار و محل عبادت آن‌ها است. این معابد در ادیان توحیدی به عنوان صوامع و بیع و صلوات و مساجد از آن‌ها یاد شده است.

«و لولا دفع الله الناس بعضهم لبعض لهدمت صوامع و بیع و صلوات و مساجد»

«اگر خداوند ظلم و تجاوز بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نکند، صومعه‌ها و کنیسه‌ها و کلیساها و مساجد ویران می‌گردد.»

در فرهنگ اسلام برترین و اصیل‌ترین محفل برای عبادت و تقرب‌جویی به خداوند متعال مساجد است که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله فرمود: «افضل البقاع المساجد»

خداوند متعال هم در قرآن کریم فرمود: «و مساجد ینذکر فیها اسم الله کثیرا»

مسجد جایگاه ذکر و یاد خداوند است و در جای دیگر به عنوان پایگاه عروج انسان از خاک به افلاک معرفی شده است: «سبحان الذی اسرى بعبده لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الاقصی»؛ پاک و منزّه است خدایی که بنده‌اش را شبانه از مسجد الحرام به مسجد الاقصی سیر داد» و در جوامع روایی نیز، مسجد محل جلوس انبیا: «المساجد مجالس الانبیاء» و خانه هر انسان مؤمن: «المسجد بیت کل مؤمن» معرفی شده است. مساجد در طول تاریخ علاوه بر کارکرد عبادی، کارکردهای دیگری هم در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی داشته است. تعیین جایگاه واقعی مساجد، موجب افزایش کارآیی آن در تقویت و تثبیت و بسط زیرساخت‌های فرهنگ اصیل اسلامی خواهد شد.

در میان ده‌ها کتاب و مقاله و تحقیق که در موضوعات گوناگون مسجد به رشته تحریر در آمده آن‌چنان که شایسته مکان و منزلت و جایگاه آن باشد کار بایسته‌ای صورت نپذیرفته است.

این نوشتار که با عنوان «مدیریت و ساماندهی مساجد» تحریر یافته و امید است مشمول آیه «انما یعمر

مساجد الله من امن بالله و الیوم الاخر» شود.

• جایگاه مسجد

«انَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ»

«نخستین خانه‌ای که در روی زمین برای مردم ساخته شد همان خانه خداست که پر برکت و موجب هدایت جهانیان است»

ظاهر اطلاق آیه این است که خانه خدا نخستین معبد جهانی و پرستش‌گاه عمومی از زمان آدم ابوالبشر تاکنون بوده و مایه برکت و هدایت برای همگان قرار داده شده است. نخستین عمل نبی مکرم اسلامی، بعد از هجرت به مدینه نیز ساخت مسجد بوده و این دلیل بر آن است که در فرهنگ دینی و حکومت اسلامی، مسجد جنبه محوری دارد و سایر مسائل باید در محور مسجد شکل بگیرد.

خداوند متعال همه مساجد را به عنوان خانه‌های خویش در روی زمین معرفی فرموده است.

«ان بیوتی فی الارض المساجد»

«خانه‌های من در روی زمین مساجد هستند»

«و ان المساجد لله؛ مساجد از آن خداست»

از طرف دیگر مساجد را به عنوان محل ملاقات خود قرار داده است.

«الا طوبی لعبد توضع فی بینه ثم زارنی فی بیتی؛ خوشا به حال بنده‌ای که در خانه‌اش وضو بگیرد و مرا در مسجد زیارت کند»

لذا امام حسین علیه‌السلام فرمود: «اهل المسجد زوار الله؛ اهل مسجد زائران خدا هستند.»

از آن جا که طراح و بنیانگذار مساجد خود خداوند است، بنابراین تطهیر و تعمیر و خادمی آن را برعهده انبیا و اولیای خود قرار داده است: «و عهدنا الی ابراهیم و اسماعیل ان طهرا بیتی للطائفین و العاکفین و الرکع السجود»

چون که خانه خداست، خادمان نیز باید از اولیای خدا باشند، یکی از پیامبران اولوالعزم شیخ الانبیا، ابراهیم خلیل الرحمن به همراه فرزندش اسماعیل، مأمور این کار مقدس شدند و هدف این مأموریت این بود که خانه خدا برای مهمانان و حضور بندگان از هر جهت آماده شود و خدمت به خانه خدا و مسجد کاری ابراهیمی و مأموریت الهی به‌شمار آید.

در طول تاریخ، زمانی ابراهیم و اسماعیل و زکریا و پیامبران دیگر خادم مساجد بودند و مادر حضرت مریم نیز قبل از تولد فرزندش، نذر می‌کند که فرزندش خادم مسجد گردد.

«اذ قالت امرأة عمران ربّ انی نذرت لک ما فی بطنی محرراً فتقبل منی؛ همسر عمران گفت: پروردگارا، آن‌چه را در رحم دارم برای تو نذر کردم که برای خدمت به خانه تو آزاد باشد، پس از من قبول فرما.»

لذا خدمت به خانه خدا آن قدر ارزش دارد که اولیای خدا، عزیزان خود را قبل از تولد برای آن کار نذر کنند و از خداوند هم بخواهند آن را قبول فرماید.

مساجد پایگاه مهم عبادی و اجتماعی مسلمانان است، لذا متولیان آن باید صالح و پاک باشند، یعنی هم درد دین داشته باشند و هم درد محرومان (اتی الزکوه) و هم شجاع باشند (لم یخش الا الله) و از آن جا که خدمت به مسجد کار ابراهیم و محمد صلی الله علیه و آله و بندگان صالح خداست، لذا فرمود: مشرکان حق خدمتگزاری به آستان مقدس مساجد را ندارند: «ما کان للمشرکین ان یعمروا مساجد الله»

با نگاهی گذرا به تاریخ اسلام در می یابیم که علی رغم گذشت چندین قرن از ساخت نخستین مسجد، هم چنان شأن و تقدس معنوی مساجد حفظ شده و در طول تاریخ جایگاه خود را از دست نداده است و به عنوان مقدس ترین و مهم ترین و عظیم ترین پایگاه دینی و مهم ترین سنگر اسلام محسوب می شود و بزرگترین نقش را در تقویت و تثبیت و توسعه زیر ساخت های فرهنگ اسلامی داشته و همواره دژ پولادین و استوار در مقابل هجمه های فرهنگی دشمنان اسلامی بوده است. اگر تاکنون از اسلام، اسم و رسمی باقی مانده و اگر از مسلمانی نشانی در دست است، همه و همه از برکات این مراکز نور، نشأت گرفته است.

مساجد به سبب ارزش های والایی که داشته و دارد توجه بسیاری از دانشمندان غربی و بیگانه را نیز به خود جلب کرده است.

«هگل» فیلسوف آلمانی می نویسد: «در اسلامبول روزی به مسجد رفتم. از سادگی و صلابت مسجد شگفت زده شدم و حال خوش و جذبه ای شور انگیز در خود احساس کردم.»

«ژرف ارنست رنان» نویسنده، و فیلسوف فرانسوی می نویسد: «برخلاف سخنان ناروایی که درباره اسلام و عرب شنیده بودم، هرگاه وارد یکی از مساجد مسلمانان می شدم، صحنه های دلپذیر و جذابی می دیدم که به خود می لرزیدم و افسوس می خوردم که چرا مسلمان نیستم.»

«ویل دورانت» مورخ مشهور می نویسد: «چه، خوش آهنگی است صدای مؤذن در گوش مسلمانان و غیرمسلمانان که این جان های محبوس در پیکر خاکی را از فراز هزاران مسجد دعوت می کند به سوی بخشنده زندگی و عقل، توجه کنند و به جان، با او پیوند گیرند.»

سرانجام «شیخ الرئیس ابو علی سینا» می گوید: «هر زمان برایم مشکل علمی پیش می آمد و از حل آن عاجز می ماندم به مسجد شهر می رفتم تا گره از مشکلم باز شود، پس از ادای دو رکعت نماز راه حل مشکل برایم آسان می شد و به آن چه می خواستم می رسیدم.»

• کارکردهای مسجد

بدون شک اقامه نماز و سایر عبادات منحصر به مکانی خاص نیست، بلکه می‌توان در هر مکانی انجام داد. آن چه باعث شد که برگزاری نماز به صورت جمعی و جماعت در مساجد مورد تأکید فراوان قرار گیرد، اهداف بهتر و والاتری است که دین مبین اسلام آن را تعقیب می‌کند.

مساجد در طول تاریخ اسلام نه فقط محل عبادت و مناجات، بلکه پایگاه تصمیم‌گیری مهم سیاسی، اقتصادی، نظامی و مرکز نشر معارف دینی و کانون تربیت انسان‌های متعهد و جایگاه حل معضلات امت اسلامی و محور وحدت مسلمانان و پشتوانه محکم برای حکومت اسلامی بوده است؛ به عبارت دیگر مساجد به عنوان کانون فعالیت‌های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، قضایی و آموزشی محسوب می‌شده است.

از آغاز اسلام تا چند قرن بعد، از مساجد به عنوان مدرسه آموزشی استفاده می‌کردند و با پدیده‌ای به نام مدرسه روبرو نبودند و مشهور این است که از سال ۴۵۹ هجری قمری نخستین مدرسه را نظام الملک توسی وزیر آلب ارسلان سلجوقی در بغداد بنا کرده است. به هر صورت تاریخ تأسیس مدرسه هر وقت باشد محققان و مورخان پذیرفته‌اند که پیش از پیدایی مدرسه، مسجد یگانه مرکز مهم آموزشی در کشور اسلامی بوده است و در حقیقت مدرسه فرزند مسجد به شمار می‌آید.

مقام معظم رهبری فرمودند:

«نظام مسجد نه فقط در زمان ما و نه فقط در کشور عزیز اسلامی بلکه در نقاط گوناگون عالم و در طول تاریخ، منشأ آثار و نهضت‌های بزرگ و حرکات اسلامی شده است.»

هر مسجد دارای کارکردهایی نظیر کارکردهای عبادی، آموزشی، فرهنگی، تبلیغی، علمی، سیاسی، اجتماعی، قضایی، نظامی و رسانه‌ای، هنری ورزشی و غیره است. هر قدر این فعالیت‌ها و کارکردها از تنوع بیشتری برخوردار گردد، مسلماً از زمینه جذابیت و اقبال بیشتری از سوی طبقات گوناگون جامعه خصوصاً جوانان مواجه و نتیجه آن افزایش دین‌باوری در سطح جامعه خواهد شد.

تقسیم‌بندی کارکردها به اصلی و فرعی و توضیح هر یک نیاز به مقاله‌ای دیگر دارد، به هر صورت جایگاه و نقش برجسته مساجد در صدر اسلام و در طول تاریخ بر کسی پوشیده نیست.

مستکبران و مساجد

با توجه به توانمندی‌های مساجد و فعالیت و کارکردهای وسیع و گسترده‌اش که از آغاز پیدایی تاکنون منشأ تحولات و خدمات فراوان و مرکز سازماندهی و برنامه‌ریزی امور مسلمین بوده است، دشمنان مساجد

و معابد و مستکبران و زورمندان و هر کس که کارکردهای مساجد با منافع آنان در تضاد بوده و هست، سعی و تلاش داشته و دارند که مساجد را نابود یا نقش‌شان را کم کنند.

اعمال فشار سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی از سوی کشورهای غربی خصوصاً امریکا بر مساجد به بهانه واهی تهدیدهای تروریستی، حاکی از نگرانی آن‌ها از کارکردهای اجتماعی مساجد است. آنان می‌خواهند همان بلایی را که بر سر کلیسا آوردند بر سر مساجد بیاورند و در نتیجه کارکرد مساجد را خلاصه در مسائل عبادی و فردی نمایند.

خداوند متعال هم در قرآن به این دسته از مخالفت‌ها و توطئه‌ها اشاره فرموده است:

«و من اظلم ممن منع مساجد الله ان یذکر فیها اسمہ و سعی فی خرابها؛ چه کسی ستمکارتر از کسانی که نگذاشتند نام خدا در مساجد الهی برده شود و سعی در ویرانی آن‌ها دارند.»

بررسی شأن نزول‌ها نشان می‌دهد که روی سخن در آیه به هر سه گروه یهود، نصارا و مشرکان است، بنابر آن‌چه از شأن نزول‌ها و برخی روایات به دست می‌آید، آیه درباره کسانی نازل شده که در صدد تخریب مساجد برآمده بودند و در طول تاریخ، تخریب مساجد و یا جلوگیری از رونق آن، بارها به دست افراد منحرف و طاغوت‌ها صورت گرفته است، از تخریب بیت‌المقدس و آتش زدن تورات به دست مسیحیان تا ممانعت و مخالفت قریش، نشانه‌هایی از همین تلاش‌های مذبحخانه است.

امروزه نیز از یک سو تخریب مساجد باقی مانده از صدر اسلام با عنوان مبارزه با شرک در مکه و مدینه و ویرانی مساجد تاریخی، همانند مساجد بامری در هند که نشانگر قدمت مسلمانان در شبه قاره هند است، و برخورد با مساجد در کشورهای غربی را به چشم می‌بینیم. این‌ها همه حکایت از روحیه کفرآلود طاغوت‌ها و جاهلانی دارد که از یاد و نام خداوند که در مراکز توحیدی طنین انداز می‌شود وحشت دارند.

مساجد و انقلاب اسلامی

الف) خدمت مساجد به انقلاب

خدمات شایان توجه مساجد در آستانه انقلاب بر کسی پوشیده نیست. ساماندهی راهپیمایی و تظاهرات و سازماندهی نیروهای انقلاب و روشنگری ائمه جماعات و اطلاع‌رسانی به موقع - که یک نمونه بارز آن تحصن علما و روحانیت مبارز از جمله آیه‌الله شهید مطهری قدس سره و دیگران در مسجد دانشگاه بوده است - از مهم‌ترین فعالیت‌های مساجد بوده است.

بعد از پیروزی انقلاب هم با توجه به فروپاشی نظام شاهنشاهی، تقریباً همه چیز در مساجد انجام می‌گرفت و کمیته‌های انقلاب از دل مساجد جوشید و خدماتی شایان به انقلاب نمود.

در دوران هشت سال دفاع مقدس، هم در قسمت اعزام نیرو، و هم پشتیبانی، و هم برگزاری مجالس دعا و بزرگداشت شهدا، خدمات فراوانی در مسجد صورت گرفته است. در زمان سازندگی و امداد رسانی به مردم آسیب دیده، نظیر زلزله و سیل و بازسازی مناطق جنگی و برگزاری انتخابات نیز مساجد نقش اصلی داشته و در یک کلمه مساجد پایگاه اصلی انقلاب بوده و هستند.

ب) خدمت انقلاب و انقلابیون و مسئولان به مساجد

سؤال اساسی این است که آیا انقلاب و انقلابیون و مسئولان که از مساجد برخاسته و از صندوق مساجد رأی گرفته‌اند، چقدر به مساجد خدمت کرده‌اند؟

آیا پس از ربع قرن پیروزی انقلاب اسلامی و توسعه و پیشرفت در محورهای گوناگون کشور چنین احساس نمی‌شود که پایگاه اصلی انقلاب یعنی مساجد مورد غفلت و فراموشی قرار گرفته است؟ نظام اسلامی و قوای سه‌گانه و کارگزاران نظام چقدر حق مساجد را ادا کرده‌اند؟ با آن که مساجد برخلاف کلیسا همزاد با حکومت است و خدمات فراوانی به حکومت اسلامی نموده است، باید اعتراف کرد که علی‌رغم پیشرفت‌های مهم در بخش‌های دیگر نظام، در بخش فرهنگ به مساجد بی‌مهری شده است.

آری برای تأمین آب و برق نود درصد روستاها برنامه‌ریزی شد، اما برای نود درصد روستای فاقد امام جماعت فکری نشده است. برای بهداشت روستاها با احداث خانه بهداشت، چاره‌اندیشی گردیده، اما برای بهداشت روح و روان کاری صورت نگرفته است.

برای نظارت بر هتل‌ها و اماکن عمومی برنامه‌ریزی شد، اما برای هشتاد هزار مسجد و حسینیه هیچ‌گونه تدبیری به عمل نیامده است.

برای ساخت و ساز بیمارستان‌ها، سینماها، دانشگاه‌ها، پارک‌ها و دیگر مراکز عمومی سیاست‌گذاری و درصد سرانه پیش‌بینی گردید، اما برای ساخت و ساز مساجد و اماکن مذهبی به ویژه در شهرک‌های جدیدالتأسیس تدبیری اتخاذ نگردیده است.

برای تأمین تخصص‌های مورد نیاز جامعه که مربوط به جنبه‌های مادی انسان است، چندین نوع دانشگاه و دانشکده تأسیس و صدها رشته در زمینه آب و خاک و هوا و راه و معدن و ماهی و دام و دانه ده‌ها مرکز تربیت مدرس و تکنسین و حقوقدان، ماما و پرستار، نقاش و گرافیست و ... به وجود آمده است، اما برای تربیت امام جماعت و مبلغ دینی و خدام و هیأت امنای مساجد برنامه‌ریزی نشده است.

از جمله نقاط قوت ایران اسلامی، برخورداری از ۵۷۰۰۰ مسجد است که اگر متراژ آن‌ها به‌طور متوسط پانصد متر باشد، قریب به سی میلیون متر مربع فضای مناسب در کشور می‌شود که متأسفانه به علت نبود برنامه‌ریزی جامع و فقدان توجه مناسب، بهره بسیار محدودی از این اماکن برده می‌شود، تعدادی از

مساجد تعطیل یا نیمه فعال است و از ظرفیت موجود مساجد استفاده بهینه نمی‌شود. آیا واقعا جای تأسف نیست که ترکیه لائیک که نصف وسعت ایران و کمتر از جمعیت ایران است، نودهزار مسجد داشته باشد و دولت برای مساجد آب و برق رایگان بدهد، مثل آب و برق فرهنگسراها و پارک‌ها در ایران....

نظام جمهوری اسلامی، به‌عنوان ام‌القرای جهان اسلام علاوه بر ساماندهی مساجد در داخل، باید از وجود امکان بالقوه مساجد به عنوان ساختار جهانی امت اسلامی استفاده کند و با بهره‌برداری از امکانات مادی و معنوی مساجد برای برقراری وحدت بیشتر مسلمین استفاده کند.

اگر مسجد را به عنوان اولین نهاد اجتماعی شکل گرفته در صدر اسلام به‌شمار آوریم، لازمه استمرار این نهاد، مدیریت بر آن است و نقش مدیریت در افزایش بهره‌وری بر کسی پوشیده نیست، چون تأثیر مدیریت صحیح در ارتقا و انحطاط، امری روشن و بدیهی است. چه بسا ملت‌هایی از نظر امکانات مادی در زمینه‌های دیگر هیچ کمبودی نداشته‌اند، ولی به سبب داشتن برنامه منسجم و نبود مدیریت در انحطاط قرار دارند، اما در مقابل ملت‌هایی بودند که با ساماندهی و بسیج نیروها، از کمترین امکانات، بزرگ‌ترین افتخارات را به‌دست آوردند.

آیا مساجد این شایستگی را ندارند که به صورت سراسری مدیریت و ساماندهی شوند؟

ابهامات

- وظیفه حکومت در برابر مساجد چیست؟
- وظیفه مردم در برابر مساجد چیست؟
- اهداف و انتظارات از مساجد چیست؟
- کارکردهای اصلی و فرعی مساجد چیست؟
- وظایف متولیان مساجد (امام جماعت، هیأت امناء، خادم، متولیان فرهنگی) چیست؟
- ارکان مساجد اعم از ساخت و ساز و نیروی انسانی و آورده‌های مساجد چگونه باید باشد؟
- مساجد چگونه باید اداره شود؟
- ساماندهی و برنامه‌ریزی مساجد بر عهده کیست؟
- آیا بر مساجد کشور عملاً مدیریت می‌شود؟
- آیا از ظرفیت موجود مساجد استفاده می‌شود؟
- آیا بانک اطلاعات مساجد راه‌اندازی شده است؟
- آیا بین ائمه جماعت احیانا تضاد و درگیری بروز نکرده و یکپارچگی و وحدت حاکم است؟
- آیا برنامه‌های موجود مساجد پاسخگوی نیاز نسل امروز است؟

- آیا اولویت‌های فرهنگی - تبلیغی مساجد در هر زمان و شرایط مشخص می‌گردد؟
- آیا متولیان مساجد نیاز به آموزش ندارند؟
- آیا ائمه جماعات مساجد نیاز به دوره‌های آموزشی مدیریت فرهنگی، مدیریت ارتباطات، روان‌شناسی، برنامه‌ریزی و جلسه‌داری و غیره ندارند؟
- آیا ظرفیت‌ها و زمینه‌های کم‌نظیر مساجد، استفاده بهینه می‌شود؟
- ائمه جماعات براساس چه معیاری انتخاب و اعزام می‌شوند؟
- آیا سطح‌بندی ائمه جماعات صورت گرفته است؟
- آیا بانک اطلاعات و شناسنامه جامع مساجد کشور تهیه شده است؟
- و سرانجام آیا وضع موجود مساجد در ساخت و ساز، فعالیت‌های معنوی و کارکردهای آموزشی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، وضعیت عوامل اجرایی و بهداشتی و غیره مطلوب است؟

خلاها و مشکلات

شاید مهم‌ترین مشکل، اختلاف دیدگاه مسؤولان درباره مقوله فرهنگ، از جمله امور مساجد است. آیا امور دینی باید جنبه بررسی مردمی داشته باشد و مداخله و ورود دولت در امور مساجد به مصلحت نیست، یا در نظام اسلامی حداقل وظیفه دولت و حکومت اسلامی سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، هماهنگی، پشتیبانی، نظارت بر مساجد هست. به تعبیر دیگر مسأله دین و فرهنگ، مسأله اساسی نظام است یا فرعی و حاشیه‌ای؟

واقعیت این است که از مجموعه گفتار و عملکرد بسیاری از مسؤولان و برنامه‌ریزان در برنامه‌های اول، دوم و سوم توسعه به‌دست می‌آید که فرهنگ یک جایگاه فرعی و حاشیه‌ای دارد، حال آن‌که حضرت امام خمینی قدس سره فرمودند:
«فرهنگ بالاترین مسأله نظام است».

و مقام معظم رهبری مدظله‌العالی نیز اساسی‌ترین مسأله را فرهنگ و بدترین خطر را، هجوم فرهنگی معرفی نمودند.

منظور از حمایت دولت، تسلط کامل دولت بر امور دینی نیست؛ سؤال این است که اصولاً رسالت حکومت اسلامی با توجه به مکتبی بودن نظام در قبال گسترش دین و تعمیق باورهای دینی و تربیت و هدایت جامعه چیست؟ اگر رسالت مشخص شد آن وقت ایفای نقش حکومت می‌تواند در قالب‌های برنامه‌ریزی، پشتیبانی، هدایت، نظارت و هماهنگی بروز و ظهور پیدا کند.
چه باید کرد؟ (پیشنهادها)

اگر مسجد در صدر اسلام کارکردهایی گوناگون؛ اعم از معنوی، فرهنگی، سیاسی، آموزشی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی و غیره داشته است، ضرورت سازماندهی مساجد و برنامه‌ریزی جامع درازمدت برای افزایش نقش و تأثیرگذاری مساجد در همه زمینه‌ها و تولید هماهنگی بین مساجد بر کسی پوشیده نیست. نظام اگر خواستار بقای اسلامیت خود است، باید بخشی از توان و امکانات خود را صرف امور مساجد کند. آگاهی ائمه جماعات به تحصیلات مخاطب، آداب و رسوم، مفاسد اخلاقی، تعداد معتادان، میزان آگاهی دینی مردم، شبهات مطرح در منطقه، تعداد هیأت‌ها و نیروهای مذهبی، پیروان ادیان و مذاهب و به عبارت دیگر شناخت فرهنگ محل تبلیغ، ضروری است تا کاستی‌ها و نیازمندی‌های مخاطبان مشخص و برای تأمین آن برنامه‌ریزی گردد، چه کسی یا ارگانی باید این اطلاعات را تهیه و در اختیار ائمه جماعات قرار دهد.

باید اذعان کرد مساجد در ابعاد گوناگون از سیاست‌گذاری در ساخت و سازها تا ساماندهی و برنامه‌ریزی و تهیه نظام آموزش متولیان و فعالیت‌های فرهنگی تبلیغی و کارکردهای مساجد و تأمین نیازمندی‌های آن، همه و همه نیاز به اهتمام جدی و همه جانبه مسئولان نظام و متولیان امور فرهنگی کشور دارند.

براین اساس این موارد جهت ساماندهی امور ساماندهی پیشنهاد می‌گردد:

۱- تشکیل سازمان رسیدگی به امور مساجد کشور؛

۲- تدوین تشکیلات قوی و ساختار جامع و مناسب با ماموریت‌های مساجد؛

۳- تشکیل شورای طرح و برنامه‌ریزی قوی و کارآمد با حضور کارشناسان خبره حوزه و دانشگاه؛

۴- تعیین استراتژی، اهداف و سیاست‌های اجرایی و برنامه‌ای مسجد؛

۵- تدوین طرح و برنامه دراز مدت، میان مدت و کوتاه مدت؛

۶- تغییر نگرش مسئولان به مساجد؛

۷- تهیه طرح ساماندهی مساجد کشور؛

۸- تهیه طرح ساماندهی ائمه جماعات کشور؛

۹- تهیه بانک اطلاعات مساجد کشور؛

۱۰- تدوین نظام آموزش متولیان مساجد؛

۱۱- برنامه‌ریزی جهت بهینه‌سازی نیروی انسانی مساجد؛

۱۲- تعیین دقیق وظایف حکومت در قبال مساجد؛

۱۳- تدوین شرح وظایف متولیان امور مساجد؛

- ۱۴ - تأمین اعتبار مورد نیاز مساجد؛
- ۱۵ - تجهیز مساجد به امکانات مورد نیاز روز؛
- ۱۶ - برنامه‌ریزی جهت گسترش ائمه جماعات در روستا؛
- ۱۷ - برنامه‌ریزی جهت تأمین خانه عالم جهت استقرار ائمه جماعات مساجد؛
- ۱۸ - برنامه‌ریزی جهت برقراری وحدت و یکپارچگی ائمه جماعات مساجد؛
- ۱۹ - تدوین طرح نظارت و کنترل بر مساجد؛
- ۲۰ - تهیه نقشه و معماری مساجد؛
- ۲۱ - تدوین آئین‌نامه مسجد محوری در جغرافیای شهر و شهرک‌ها؛
- ۲۲ - پی‌گیری تصویب قانون‌های مورد نیاز مساجد؛
- ۲۳ - اقدام به پژوهش‌های لازم در زمینه نیازسنجی مخاطبان، تهیه پیام‌های مناسب در سطوح گوناگون، آسیب‌شناسی دینی جامعه به منظور طرح راهکارهای پیشگیری، شناخت اشکال و ابعاد هجوم فرهنگی و تعیین راه‌های مقابله با آن، بررسی شبهات دینی و دادن پاسخ لازم برای استفاده ائمه جماعات مساجد و جز آن.

فهرست منابع

۱. قرآن کریم.
۲. آیه‌الله مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران ۱۳۷۰ ش.
۳. محسن قرائتی، تفسیر نور، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، تهران ۱۳۷۹ ش.
۴. محمد باقر مجلسی، بحار الانوار، مؤسسه الوفاء، بیروت ۱۴۰۴ ه. ق.
۵. مرحوم حرّ عاملی، وسائل الشیعه، انتشارات المکتبه الاسلامیه، تهران ۱۴۰۱ ه. ق.
۶. میرزا حسین نوری، مستدرک الوسائل، مؤسسه آل‌البیت: بیروت ۱۴۰۹ ه. ق.
۷. حسام‌الدین هندی، کنز العمال، مؤسسه الرساله، بیروت ۱۴۰۹ ه. ق.
۸. امام خمینی ۱، صحیفه نور، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی ۱، تهران ۱۳۷۸ ش.
۹. محمد علی موظف رستمی، آئین مسجد، انتشارات گویه، تهران ۱۳۸۲ ش.
۱۰. حسین دیلمی، هزار و یک نکته درباره نماز، نمایندگی ولی فقیه در بسیج ادارات، تهران ۱۳۷۶ ش.

منبع: مرکز رسیدگی به امور مساجد